

Справа «С. R. проти Сполученого Королівства» (C.R. v. the United Kingdom)

У рішенні, ухваленому 22 листопада 1995 року у справі «С. R. проти Сполученого Королівства », Суд постановив, що:

- не мало місце порушення ст. 7 Конвенції (обвинувачення у спробі зґвалтування дружини не суперечить меті ст. 7 Конвенції – відмова від подружнього імунітету узгоджується з концепцією шлюбу, фундаментальними засадами Конвенції та повагою до людської гідності та свободи).

Обставини справи

Заявник є підданим Сполученого Королівства, народився 1952 року і проживає у Лейчестері.

Він одружився 11 серпня 1981 року. 1985 року у подружжя народилася дитина.

3 11 листопада 1987 року через сварку подружжя проживало два тижні окремо.

21 жовтня 1989 року унаслідок незгоди в подружньому житті дружина разом із дитиною переїхала до своїх батьків. На той момент вона вже проконсультувалася з юристом і, виїжджаючи, залишила заявникові листа, в якому повідомляла його про свій намір розлучитися. Проте вона не вдавалася до будь-яких офіційних дій для здійснення свого наміру, поки не стався інцидент, що започаткував кримінальний процес. Заявник 23 жовтня розмовляв із дружиною по телефону і обіцяв «подумати про розлучення».

12 листопада 1989 року приблизно о 9 год. вечора (на той час уже минуло 22 дні з моменту від'їзду дружини до батьків), поки батьки потерпілої були відсутні, заявник вдерся у дім і спробував змусити дружину до статевих зносин проти її волі. При тому він душив її, тримаючи за горло двома руками.

Заявника було засуджено за спробу зґвалтування та нанесення тілесних ушкоджень.

Оскільки закон не містить санкції за такий вид злочину (потерпіла була дружиною відповідача), то були розглянуті збірники судових рішень по кримінальних справах.

За висновком суду заявника визнано винним у спробі зґвалтування і нанесенні тілесних ушкоджень і його засуджено до трьох років ув'язнення.

Заявник оскаржив дане рішення. Його заява ґрунтувалася на тому, що суддя Оуен виніс несправедливий вирок, визнаючи, що чоловік може зґвалтувати свою дружину, тоді як згоду на статеві стосунки вона дала, вступаючи у шлюб, і ця згода не була скасована ні судом, ні угодою сторін.

14 березня 1991 року Відділ кримінальних справ апеляційного суду одноголосно відхилив апеляційну скаргу.

Заявникові залишили право апелювати до Палати Лордів, яким він скористався. 23 жовтня 1991 року рішення Апеляційного суду було одноголосно підтримано Палатою Лордів.

Зміст рішення Суду

Зґвалтування у загальному праві (common law) традиційно трактувалося як незаконні статеві зносини з жінкою без її згоди, які сталися унаслідок застосування сили, залякування чи обману.

Згідно з розділом 1-м закону «Про статеві злочини» 1956 року «зґвалтування чоловіком жінки є кримінальним злочином».

Розділ 1 (1) цього закону в редакції від 1976 року, що дуже важливо, встановлює:

«Чоловік вважається таким, що вчинив зґвалтування, якщо він мав незаконні статеві зносини з жінкою, яка на той момент не давала згоди на них...»

3 листопада 1994 року новий закон змінив попереднє трактування поняття зґвалтування, вносячи зміни до закону 1956 року, однією з яких було вилучення з тексту слова «незаконні»:

« (1) Зґвалтування чоловіком жінки чи іншого чоловіка вважається злочином.

(2) Чоловік вважається таким, що вчинив зґвалтування, якщо він мав статеві зносини з

особою, яка на той момент не давала на них згоди...»

На слуханні справи 20 червня 1995 року уряд запропонував Суду визнати, що ст. 7 Конвенції не була порушена.

З цього питання заявник подав повторну заяву до Суду з проханням визнати, що ст. 7 Конвенції була порушена і присудити йому справедливе відшкодування за це.

Заявник стверджує, що обвинувачення і вирок за спробу зґвалтування дружини є покаранням у супереччя ст. 7.

гарантії, закріплені у ст. 7 Конвенції, які є обов'язковим елементом правил щодо застосування законодавства, займають провідне місце в системі захисту прав людини Конвенції і підкріплюються тим фактом, що ст. 15 Конвенції забороняє будь-яке обмеження цього принципу під час війни чи іншого надзвичайного стану.

Статтю 7 Конвенції належить тлумачити й застосовувати так, як впливає з її суті і мети, таким чином запроваджуючи ефективні засоби захисту проти судового обвинувачення, засудження і покарання.

Заявник стверджував, що традиційний принцип загального права (common law), який полягає у тому, що чоловік не може бути визнаний винуватим у зґвалтуванні дружини, з певними обмеженнями був усе ще дійсний станом на 12 листопада 1989 року, коли дії заявника були судом визнані як спроба зґвалтування.

Низки судових рішень, прийнятих до, а також після цієї дати (справа R. проти J. від 20 листопада 1990 року) підтвердила загальне правило імунітету.

Поза будь-яким сумнівом, на 12 листопада 1989 року будь-яких змін до законодавства внесено не було, хоча імунітет був підданий сумніву. Усунення імунітету апеляційним судом 14 березня 1991 року та Палатою Лордів 23 жовтня 1991 року таким чином здійснювалось через пряме порушення закону.

Під час обговорення проекту змін до закону «Про статеві злочини» 1976 року були висловлені різні погляди на подружній імунітет щодо зґвалтування.

Пропозиція розглянути доповідь Комісії щодо перегляду кримінального законодавства та внести поправку, яка б скасувала подружній імунітет, була відкинута й ніколи не ставилась на голосування.

У своїй доповіді щодо перегляду кримінального законодавства, яка була представлена у 1984 року, Комісія рекомендувала не скасовувати подружній імунітет, але водночас визнала за необхідне встановити нові види винятків щодо нього.

У 1988 року, враховуючи певні поправки до закону 1976 року, парламент мав можливість вилучити слово «незаконний» з п. 1 (1) (а) або ввести нове положення щодо подружніх взаємин, але ніяких кроків у цьому напрямі зроблено не було.

Заявник також доводив, що вивчаючи заяву, яка базується на ст. 7 Конвенції, Суду не слід трактувати його поведінку як якийсь виняток із принципу імунітету. Він вважає, що такі прецеденти ніколи не були остаточно вирішені національними судами і єдиною «підставою», на якій був засуджений заявник, є порушення загального права (common law) апеляційним судом та Палатою Лордів.

Уряд і Комісія узяли до уваги, що до листопада 1989 року були значні сумніви стосовно законності посилання на подружній імунітет щодо зґвалтування. Ця сфера законодавства була предметом прогресивного розвитку, і були наявні ознаки ще більш широкої інтерпретації судами можливості існування імунітету.

Отже, визнаючи рівність жінки і чоловіка як у шлюбі, так і поза ним, було обґрунтовано припускати можливість зґвалтування чоловіком дружини. Тому заявник не був засуджений за дії, не передбачені кримінальним законодавством на час їх вчинення.

Уряд також зазначив, що на підставі погоджених фактів суддя Оуен визнав, що між заявником і його дружиною була домовленість про їх розлучення та розірвання згоди на статеві зносини.

Обставини цієї справи були такі, що підпадали під винятки з правила імунітету, вже встановлені на той час судами Сполученого Королівства.

Суд узяв до уваги те, що засудження заявника за спробу зґвалтування базувалось на встановленому законом визначенні зґвалтування у розділі 1 закону «Про статеві злочини» 1956 року, яке знайшло свій розвиток у новій редакції закону від 1976 року. Заявник не піддавав сумніву положення, що поведінка, за яку він засуджений, трактувалась би як спроба зґвалтування, якби об'єктом була не його дружина.

Його заява за ст. 7 Конвенції стосується винятково того, що він не зміг скористатися принципом подружнього імунітету, закріпленим у загальному праві, бо, як він заявляє, цей принцип був незаконно скасований.

Треба мати на увазі, що вирішальне значення у судовому рішенні апеляційного суду мало визначення зґвалтування, закріплене в розділі 1 закону 1976 року:

«Чоловік вважається таким, що вчинив зґвалтування, якщо він мав незаконні статеві зносини з жінкою, яка на той момент не давала на них згоди...»

Порушувалось питання, чи «вилучення» подружнього імунітету суперечить закріпленому в законодавстві визначенню зґвалтування, особливо чи йому не перешкоджатиме слово «незаконні» (заявник вважає, що незаконними можна визнати лише позашлюбні стосунки).

Апеляційний суд уважно вивчив різні види судової інтерпретації подібних випадків у прецедентному праві, враховуючи положення, що термін «незаконні» вилучає взаємини у шлюбі з-під визначення зґвалтування. У зв'язку з цим Суд нагадує, що на першому місці для державних органів, а особливо судів, є інтерпретація і застосування законодавства.

Суд вважає, що нема ніяких причин для непогодження з висновком апеляційного суду, який був згодом підтриманий Палатою Лордів, що слово «незаконні» у визначенні зґвалтування було лише надлишковим і не стримує суди від «вилучення деяких положень загального права, які стали анахронічними і неприйнятними».

Рішення апеляційного суду, а потім і Палати Лордів більше не продовжували помітну лінію прецедентного руйнування імунітету чоловіка від обвинувачення у зґвалтуванні дружини. Станом на 12 листопада 1989 року не існувало ніяких сумнівів у законодавстві щодо того, що чоловік, який, «застосовуючи силу, мав статеві зносини з дружиною, може бути визнаний винним у зґвалтуванні».

У своїй суті характер зґвалтування є настільки очевидний, що результат рішень апеляційного суду та Палати Лордів – заявник засуджений за спробу зґвалтування, незалежно від його взаємин із жертвою, – не відповідає меті ст. 7 Конвенції, а саме: «Жодна людина не може бути незаконно обвинувачена, засуджена і покарана».

Мало того, відмова від несприйнятної ідеї недоторканності чоловіка проти звинувачення у зґвалтуванні дружини узгоджується не лише з цивілізованою концепцією шлюбу, а й з фундаментальними підвалинами Конвенції – повагою до людської гідності та свободи.

Дійшовши цього висновку, Суд не вважає за потрібне доводити, що обставини справи заявника підпадають під винятки з принципу імунітету, які вже були встановлені судами Сполученого Королівства до 12 листопада 1989 року.

Отже, Суд, як і уряд разом з Комісією, визнає рішення національних судів, яке полягає у неможливості використання заявником правила імунітету для уникнення засудження і покарання за спробу зґвалтування, правильним і вважає, що його права, закріплені в ст. 7 Конвенції, порушені не були.

Суд постановив, що ст. 7 Конвенції порушена не була.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.